

Старостенко Г. Г.,

д.е.н., професор, Національний університет Державної податкової служби України

Мірко Н. В.,

заступник декана факультету заочних форм навчання, Інститут міжнародної економіки та фінансів МАУП

ІНВЕСТИЦІЙНО-ІННОВАЦІЙНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

На основі аналізу інвестиційно-інноваційного потенціалу країн з розвинутою ринковою економікою та показників, що характеризують сучасний стан інноваційного розвитку України, обґрунтовано ряд першочергових заходів, спрямованих на покращення інвестиційно-інноваційного клімату та переходу вітчизняної економіки на інноваційну модель розвитку.

On the base of investment-innovation climate of the country with developed market economy and showing, which characterize modern state innovation developing of Ukraine substantiate the numbers of the first order action for improving investment-innovation climate and transform fatherland economy into innovating model of development.

Сучасний рівень розвитку вітчизняної економіки не є максимально сприятливим для здійснення економічних реформ з метою масштабного переходу до створення конкурентоздатної продукції та її реалізації на світовому ринку. Політична нестабільність, часта зміна урядів, зростання цін на енергоресурси – ось далеко не повний перелік чинників, що перешкоджають збалансованому соціально-економічному розвитку держави. Світовий досвід свідчить, що єдиним шляхом подолання кризових економічних явищ є активізація інвестиційної діяльності в комплексі зі здійсненням структурної перебудови економіки, інноваційного оновлення її реального сектору.

Не дивно, що розробці теоретичних і практичних питань становлення інвестиційно-інноваційної моделі розвитку економіки надається увага багатьох відомих вітчизняних і зарубіжних економістів, зокрема, Л. Абалкіна, О. Барановського, В. Беседіна, О. Гаврилюка, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Гера-

симчук, Б. Губського, М Денисенка, Н. Іванової, С. Ілляшенка, О. Колосова, О. Кузьміна, І. Лукінова, Д. Лук'яненко, Т. Майорової, В. Мамотова, Д. Мозгового, А. Музиченка, Л. Нейкової, А. Пересади, А. Осики, О. Плотнікова, В. Савчука, В. Сіденка, В. Соловійова, В. Федоренка, А. Філіпченка, В. Царьова, А. Чухна, М. Брауна, Е. Денісона, Р. Лукаса, М. Портера, Б. Санто, Й. Шумпетера та багатьох інших.

Позитивно оцінюючи наукові результати проведених досліджень, слід визнати, що багато питань удосконалення організаційно-економічного механізму активізації інвестиційно-інноваційної діяльності все ще потребують теоретичного, методичного і практичного вдосконалення. Не повною мірою відповідає сучасним вимогам існуючий механізм державного регулювання інвестиційно-інноваційної діяльності, недостатньо відпрацьованими залишаються концептуальні питання регулювання фінансового аспекту інвестиційно-інноваційного процесу, потребує вдосконалення нормативно-правова база.

Термін "інновація" існує в науковій економічній термінології майже століття. Й Шумпетер визначив його як "зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації у промисловості" [1].

В сучасній економічній теорії існує багато варіантів визначення цього поняття, які підкреслюють різні сторони цього складного економічного явища [2]. Адаже в стратегічних аспектах інноваційна діяльність включає не лише впровадження нових технологій, а й розробку нових шляхів та методів ринкової діяльності, зокрема, дизайну продукції, нових форм маркетингової діяльності, шляхів організації виробництва або навчання персоналу. [3]. Закон України "Про інноваційну діяльність" визначає інновації як новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентноздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери [4].

Досвід країн з розвинутою ринковою економікою показує, що основою стійкого економічного зростання у ХХІ столітті складатиме рівень розвитку і динамізм інноваційної сфери – науки, наукомістких галузей і компаній, світових ринків технологій. Технологічний прогрес не тільки змінює масштаби і структуру виробництва, а й помітно впливає на якість життя і добробут населення. Відсутність новітніх технологій позбавляє держави

можливості мати конкурентну продукцію навіть в умовах достатніх інвестицій. У кращому разі в ці країни переносяться ланки технологічних ланцюжків, невідгідні для інших держав, у гіршому – в них розвиваються сировинні виробництва.

Американські вчені виділяють три типи країн за рівнем економічного розвитку. Це "технологічні нації", що володіють найновішими технологіями; "забезпечуючі нації", які живуть за рахунок видобутку корисних копалин, та "інші нації" – ті, які не мають обох вищезазначених атрибутів.

У країнах з розвинутою ринковою економікою процес перетворення винаходів і наукових результатів у виробництво перетворився в успішний технологічний бізнес. На кінець минулого століття обсяги експорту наукомісткої продукції США становили близько 700 млрд. дол. на рік, Німеччини – 530, Японії – 400 [5]. Для порівняння: у 2006 р. в технопарках України було реалізовано інноваційної продукції на 2,28 млрд. грн., з них на зовнішньому ринку – 0,35 млрд. грн. [6].

Інвестиційна політика промислово розвинутих країн світу на сучасному етапі характеризується ростом інвестицій у наукомісткі галузі і виробництва, що визначають науково-технічний прогрес та високою питомою вагою капіталовкладень у модернізацію і реконструкцію традиційних галузей економіки на основі новітніх досягнень науки і техніки.

Нові наукомісткі виробництва і галузі характеризуються високими темпами оновлення основного капіталу, низькою матеріаломісткістю продукції. Так, за період 1985-1995 рр. темпи зростання електроніки і пов'язаних з нею галузей становили близько 14% на рік при загальних темпах росту економіки на рівні 4,2%. У той же час сталою залишалася потреба у сталі, а потреба у нафті знизилася на 18%. Виробництво ж інтегральних схем збільшилося в 380 разів. За той же період у США темпи приросту виробництва наукомістких галузей склали 12% упри загальних темпах приросту промислової продукції – 2,6% [7]. В той же час для більшості країн з розвинутою ринковою економікою характерним є зниження обсягів сукупного виробництва в матеріаломістких галузях: суднобудуванні, сільськогосподарському машинобудуванні, металургії, добувній промисловості тощо.

Аналіз статистичних матеріалів дозволяє зробити висновок про незадовільний стан розвитку інноваційної діяльності. На даний час Україна має низький рівень конкурентоздатності наукомісткої продукції, технічний рівень якої тільки у 1,8% випадків перевищує світовий. Експортний потенціал України

майже в 10 разів менший, порівняно з аналогічними показниками країн з розвинутою ринковою економікою, враховуючи, що понад 80% його обсягу займають сировина і напівфабрикати. Наукоємність вітчизняного ВВП у 2- 2,5 рази нижча, ніж у промислово розвинених країн світу, в той час як витрати на наукові та науково-технічні роботи у розрахунку на одного виводця у 50-80 разів нижчі, ніж у зазначених країнах [8].

В Україні налічується близько 1500 організацій, які займаються науковою та науково-технічною діяльністю (Рис.1). Характерними є регіональні диспропорції у їх розміщенні. Так, у 2006 році на Київ і Київську область припадало 397 організацій, що займалися науковою і науково-технічною діяльністю. У Харківській області їх налічувалось 228, у Дніпропетровській – 105, у Донецькій – 77. У той же час у Кіровоградській області налічувалося 11, у Житомирській – 9, а у Хмельницькій – 6 організацій, які виконували наукові та науково-технічні роботи. Не можна позитивно оцінювати той факт, що лише за період з 2005 по 2006 роки кількість таких організацій в Україні зменшилась більш, ніж на 50 одиниць. Починаючи з 2004 року намітилася тенденція до зменшення кількості виконуваних наукових інноваційних проектів (Рис.2).

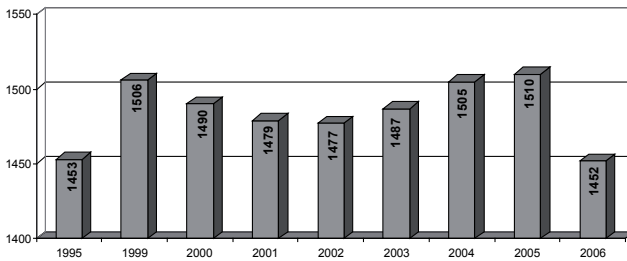

Рис. 1. Організації, які виконують наукові та науково-технічні роботи (за даними Держкомстату України)

Незважаючи на стійку тенденцію до збільшення обсягів фінансування інноваційних проектів (Рис.3), лівова їх частка фінансувалася за рахунок власних коштів, причому ця частка останніми роками перевищує 80% (Рис. 4). 8-18 відсотків фінансування інноваційної діяльності забезпечується за рахунок кредитів. Обсяги іноземного та вітчизняного фінансування інноваційної діяльності останніми роками незначні і не перевищують 3% від загального обсягу (Рис.5).

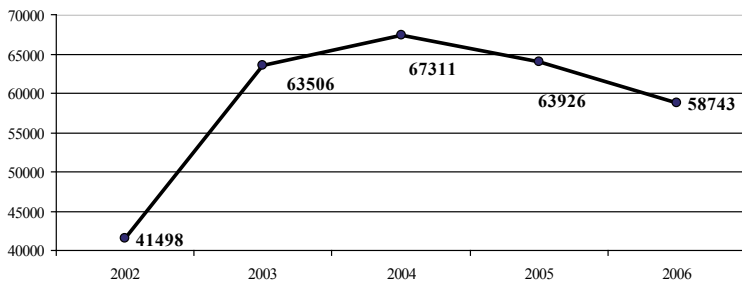

Рис.2. Кількість виконаних та впроваджених наукових та науково-технічних робіт (За даними Держкомстату України)

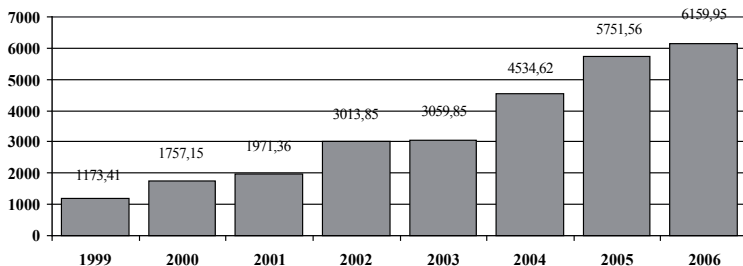

Рис.3. Фінансування інноваційної діяльності (млн.грн.) (за даними Держкомстату України)

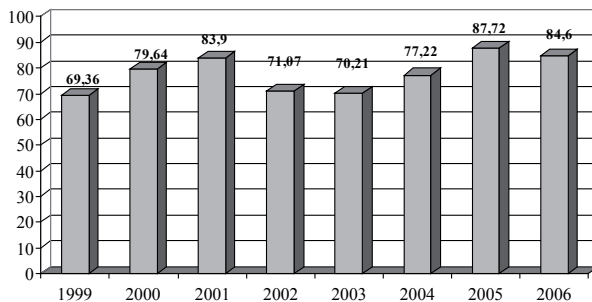

Рис.4 Частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок власних коштів підприємств (%) (за даними Держкомстату України)

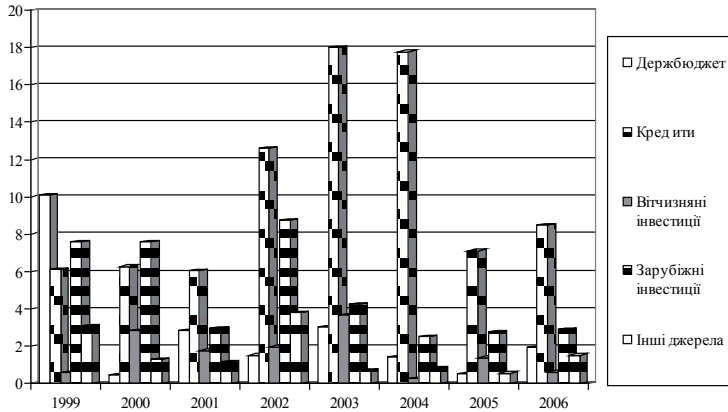

Рис. 5. Частка фінансування інноваційної діяльності за рахунок бюджетних, кредитних, інвестиційних та інших джерел, % (за даними Держкомстату України)

Враховуючи обсяги та динаміку надходження іноземних інвестицій в Українську економіку (Рис.6), можна зробити висновок, що й без того низька зацікавленість іноземних інвесторів у реалізації інноваційних проектів має тенденцію до зниження.

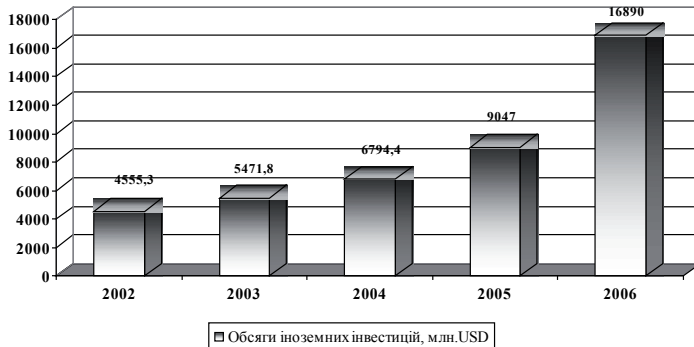

Рис. 6. Обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну станом на початок року (за даними Держкомстату України)

Поясненням такої ситуації є насамперед високий ризик здійснення інноваційної діяльності. Адже за деякими розрахунка-

ми, ймовірність комерційного успіху будь-якого нововведення становить лише близько 10 %, що змушує потенційного інвестора з обережністю ставитись до запропонованих йому об'єктів вкладання коштів [8].

За такої ситуації особливо важливого значення набуває державна інноваційна політика, яка, як свідчить досвід багатьох країн, повинна бути спрямована на створення сприятливого економічного клімату для здійснення інноваційних процесів шляхом поєднання науки з завданнями виробництва.

Держава повинна використовувати як прямі (пряме дотаційне згідно з положеннями законодавства та контрактне фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримки нововведень, надання кредитних пільг тощо), так і непрямі методи регулювання інноваційної діяльності (лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, запровадження спеціальних законодавчих норм щодо права на інтелектуальну власність, створення соціальної інфраструктури, яка охоплює формування єдиної інформаційної системи в межах країни.

З метою покращення інноваційного клімату в Україні прийнято ряд законів і нормативно-правових актів. Але більшість із них діє не повною мірою, адже для формування сталої моделі інноваційного розвитку необхідна перш за все політична воля і узгодженість дій основних центрів економічної влади в державі (Верховної Ради, Уряду, Президента, Національного банку).

Так, згідно з Законом України "Про наукову та науково-технічну діяльність" [10] фінансування науки є захищеною статтею Державного бюджету і повинно здійснюватись на рівні не менше 1,7 % ВВП. В реальності обсяги фінансування науки становлять близько 0,4 % ВВП. Важливе значення для інноваційного розвитку мають питання кредитування інноваційної діяльності, адже успіх реалізації інноваційної моделі розвитку економіки залежить від ефективності вирішення проблеми фінансового забезпечення інноваційних проектів, особливо довгострокових. У країнах з розвинутою ринковою економікою обсяги державного фінансування інноваційних проектів становлять 20- 45%, що на порядок перевищує можливості вітчизняної економіки. Тому основними джерелами фінансування інновацій мають стати власні та залучені інвестиційні кошти.

З урахуванням тенденцій розвитку світового господарства основним завданням розвитку вітчизняної економіки є залишається перехід до інноваційної моделі розвитку. З цією метою першочерговим завданням є розробка і реалізація організаційно-

економічного механізму реалізації пріоритетних напрямків НТП, що оптимально поєднає економічні й адміністративно-правові форми та методи державного регулювання.

Для цього необхідно реформувати податкове законодавство в напрямку надання податкових пільг по інвестиціях у наукові дослідження і розробки, передбачивши при цьому можливість прискореної амортизації для новітнього устаткування і технологій; розвивати способи просування технологічних інновацій за допомогою підвищення ступеня відкритості економіки в галузі освоєння нових методів господарювання і прийомів управління; сприяти становленню і широкому розвитку венчурних фондів сприяння розвитку підприємств малих форм у науково-технічній сфері; вдосконалити систему держзамовлень з можливістю залучення іноземного капіталу; створювати технопарки та дослідницькі центри.

З метою залучення іноземних інвестицій необхідно на законодавчому рівні передбачити пільги для інвесторів, що вкладають кошти в розвиток наукомістких галузей.

Беручи до уваги значну питому вагу в економіці підприємств військово-промислового комплексу, необхідно розробити механізм використання технологічних досягнень ВПК у цивільній сфері на основі інтеграції цих секторів економіки.

Зарубіжний досвід свідчить, що в жодній країні з розвинутою ринковою економікою держава не бере на себе зобов'язань щодо повного забезпечення інноваційної діяльності, але й не усувається від регулювання науково-технічної діяльності. Роль держави в основному зводиться до створення сприятливих економічних умов для діяльності суб'єктів інноваційного підприємництва та суспільства загалом. Межі втручання держави у процес регулювання інноваційної діяльності у кожній країні мають свої особливості, що залежать від стану розвитку ринкової інфраструктури, ринкових відносин, відкритості економіки, успадкованих традицій залучення інвестиційних ресурсів тощо. Більшість держав як інструменти регулювання інноваційної діяльності використовують амортизаційну, кредитну, податкову політику, бюджетне фінансування та державне замовлення.

Підсумовуючи вищевикладене, варто наголосити, що механізм державного регулювання інноваційного підприємництва не має бути незмінним. Його еволюція визначається потребами науково-технічного розвитку, рівнем ринкових відносин, національними конкурентними перевагами, соціально-економічним і політичним станом країни. Використання державою

прямих методів впливу та непрямих (економічних) методів регулювання інноваційного підприємництва на кожній стадії інноваційного процесу повинно поєднуватися з ринковими стимулами і механізмами. Держава повинна контролювати наслідки застосування регуляторів інноваційного процесу і вчасно їх коригувати під дією динамічних ринкових процесів. Його диверсифікація має бути у прямій залежності від зміни умов господарювання, стану відносин власності політичної та соціально-економічної ситуації в країні.

Література

1. Шумпетер Й.А. Теория экономического развития: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, 1982. – 456 с.
2. Інноваційний розвиток помисловості України / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під ред. О.І. Волкова, М.П. Денисенка. – К.: КНТ, 2006. – 648 с.
3. Портер М.Е. Стратегія конкуренції. – К.: Основи, 1997. – 243 с.
4. Закон України "Про інноваційну діяльність" від 4 липня 2002 р. № 40-IV. – // Відомості Верховної Ради України. – 2002, № 36. – 266 с.
5. Багриновский К.А. Исследование методов стимулирования перехода к ресурсосберегающим технологиям. // Вестник Российского гуманитарного научного фонда. – 1999. – №3. – С. 149-157.
6. Інформаційно-аналітичні матеріали про підсумки соціально-економічного розвитку країни та регіонів у січні-березні 2007 року – <http://www.me.gov.ua/>
7. Осыка А.П. Экономические и организационно-правовые проблемы инновационной деятельности. – Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 1999. – 168 с.
8. Музиченко А.С. Інвестиційна діяльність в Україні. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 406 с.
9. Закон України "Про наукову та науково-технічну діяльність" від 1 грудня 1998 р. № 284-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999, № 2-3.